

DOI 10.36074/logos-15.11.2024.056

ФОРМИ ЕЛЕКТРОННОЇ ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ ГРОМАДЯН

Валентина Олександрівна Нагорна¹

1. магістрантка кафедри політичних наук

Український державний університет імені Михайла Драгоманова, м. Київ, УКРАЇНА

Діджиталізація є характерною рисою цифрового суспільства, сучасним феноменом, який сприяє розповсюдженню онлайн-практик взаємодії соціальних акторів, формуванню онлайн-комунікативного простору та використанню онлайн-комунікативних технологій. У цифрову епоху відбувається низка трансформацій повсякденних практик у різних сферах суспільного життя внаслідок застосування інформаційно-комунікативних технологій. Ці трансформації стосуються і політичної сфери, що передбачає адаптацію і форм державного врядування, тому сьогодні розповсюдженим концептом стає електронна демократія та електронне врядування, яке базується на цифрових технологіях та здійсненні політичних практик онлайн [7].

Науковці визначають «інформаційні практики» як практики пошуку, знаходження, фільтрації та синтезу інформації. У дослідженні інформаційних практик є два теоретичних напрямки: інформаційна поведінка та інформаційна практика. Інформаційні практики передбачають, що процеси пошуку та використання інформації конституюються соціально та діалогово, а не базуються на ідеях та мотивах окремих акторів. Усі людські практики є соціальними, і вони походять із взаємодії між членами спільноти. Таким чином, концепція практики зміщує фокус від поведінки, дій, мотивів і навичок монологічних індивідів. Натомість основна увага приділяється їм як членам різноманітних груп і спільнот, що становлять контекст їхньої повсякденної діяльності [12, 14].

Інформаційні практики багатьох людей сьогодні вже не обмежуються читанням єдиної місцевої щоденної газети вранці. На зміну йому прийшов багатоманітний підхід, який об'єднує різні медіаформати та засоби масової інформації для кожного з форматів у «особистий репертуар новин» [13, 14].

До особливостей онлайн політичних комунікацій можна віднести: формування нового комунікативного політичного простору: соціальні медіа (сторінки, групи, канали у соціальних медіа), форуми, блоги тощо, де відбуваються комунікації та політичні дискусії; поява нових політичних акторів: блогери, боти та ботоферми, анонімні юзери або канали у соціальних медіа, які можуть поширювати певну провокативну або фейкову інформацію, ініціювати дискусії, провокувати хайп тощо; феномен блогерства, який має потенціал впливового інструменту для взаємодії з певною цільовою аудиторією; формування медіа політики, для якої характерною рисою є переважання медійної впливовості над повагою статусів); поява нових форм негативних та маніпулятивних технологій для ініціювання дискусій чи провокування (хайп, флейм, хейт тощо); ілюзорна віртуальна рівність у соціальних медіа, коли голос кожного здається однаковим та впливовим; підміна експертності (кожен може висловлювати свою думку, не зважаючи на те, розбирається у ситуації/ процесах чи ні) [7].

Ще одна перспектива діджиталізації – мобілізаційний потенціал соціальних мереж – мобілізація громадян через соціальні мережі («революція знизу»), виникнення горизонтальних взаємозв'язків. Зокрема, авторським гіпотетичним припущенням є те, що соціальні мережі та розширення використання практик онлайн-політичної участі, зокрема впровадження е-голосування, здатні знизити рівень абсентеїзму серед молоді (покоління Z), оскільки пропонують альтернативні форми політичної участі, які в деяких аспектах можуть бути зручнішими [3, 7].

У цифровому соціумі політична участь набуває нового виміру, адже все більше і більше стає цифровою завдяки розповсюдженню масового інтернету, зростаючій ролі соціальних мереж та укоріненню ІКТ. Наразі можна казати про розповсюдження таких концептів як «електронна демократія», «цифрові громадяни» та «цифрова громадянськість», які ілюструють тенденції інтеграції цифрових технологій та веб-ресурсів у забезпечення державного врядування, що передбачає залучення громадян до участі в процесах управління (в онлайн-просторі) завдяки інформаційним та комунікативним технологіям [5-7].

П. Куфтирєв, досліджуючи роль та значення електронної демократії у сучасному суспільстві, дійшов висновку, що е-демократія є гібридом наявних форм реалізації волевиявлення суверенного носія влади – народу. Вчений зазначає, що електронна демократія не тільки гібридує пряму і репрезентативну форми, а й може бути повністю агрегована у наявні сучасні концепції демократії [1, 8].

ІКТ використовуються органами влади для залучення громадян до управлінських процесів, прийняття рішень, отримання відгуків громадян про

SEZIONE 22.

FILOSOFIA E SCIENZE POLITICHE

проблеми в суспільстві. Ці форми застосування технологій у функціонуванні органів державної влади та місцевого самоврядування охоплюються поняттям «електронна участь». Електронна участь може дати позитивні результати для тієї чи іншої спільноти, якщо вона постійна та активна. Водночас використання інструментів електронної участі громадянами є добровільним. Це означає, що вони мають бути високо мотивовані, щоб постійно, з достатньою інтенсивністю та інтересом звертатися до них [9].

Формою організації державного управління із застосуванням спектру ІКТ є електронне врядування, що передбачає різні інструменти для його здійснення: е-доступ – для підвищення прозорості процесів та процедур врядування (сайти, офіційна представництва у соціальних медіа тощо); електронне голосування, електронні петиції, електронні консультації – для підвищення політичної участі; е-форуми – для підвищення обговорення [3, 7].

Електронне врядування передбачає застосування широкого переліку інструментів електронного залучення у напрямку інформування, консультацій та участі. Зокрема, до напрямку інформування можна віднести такі інструменти як пошукові запити, розсилка email, переклад інформації декількома мовами, електронні публічні звіти, електронний зворотній зв'язок тощо; до напрямку консультування – дискусійні форуми, електронні громадські журі, моніторинг електронних повідомлень, збір та надання відповідей на затребуванні проблемні запитання тощо; до напрямку участі – е-референдуми, е-звернення, е-спільноти тощо [2, 7]. Поняття політико-правової активності громадян в Інтернеті є міждисциплінарним та включає такі практики, як онлайн-консультації, електронні вибори, електронну участь, онлайн-опитування, електронні петиції, онлайн-чати, прийняття групових рішень в онлайн-режимі тощо [1].

Варто звернути увагу на питання залучення громадян до політичних дискусій у форматі дорадчої демократії, адже К. Іщейкін виділяє наступні функції зазначеного аспекту: 1) активізації участі громадян у вирішенні важливих питань; 2) соціалізації – у ході обговорення громадських ініціатив мешканці краще дізнаються про потреби один одного та спільні інтереси; 3) просвітницьку – учасники процесу отримують теоретичні знання про особливості здійснення влади на місцях та практичні навички взаємодії з органами публічної влади; 4) демократизаційну – посилення довіри до органів місцевої влади та посилення легітимності владних інститутів у державі загалом [1, 4].

О. Афоніна виділяє представницькі та безпосередні форми здійснення політичної участі громадян за допомогою ІКТ. Представницька демократія, яка реалізується за допомогою ІКТ, може бути представлена електронними виборами, проведеними на загальнодержавному чи місцевому рівні. ІКТ в

даному випадку сприяють реалізації громадянами свого права обирати представників, які будуть в подальшому представляти їх інтереси. Безпосередня демократія може бути реалізована в рамках електронних петицій, онлайн консультацій, електронного обговорення, бюджету участі або електронного референдуму. Група форм такої політичної активності громадян має спільну ознаку: основні рішення щодо управління справами суспільства й держави схвалюються безпосередньо всіма громадянами [1].

Залежно від ступеня обов'язковості проведення заходу, який за своїм змістом включає політичну активність громадян та використання інструментів ІКТ, такі форми політичної активності поділяються на: а) обов'язкові (на підставі імперативної норми права – чергові вибори); б) факультативні (додаткові), які самі громадяни можуть ініціювати за їх власним волевиявленням: наприклад, пропозиції громадській раді або безпосередньо органу виконавчої влади [1]. У разі коли пропозиція щодо проведення консультацій з громадськістю з одного питання надійшла не менше ніж від трьох інститутів громадянського суспільства, такі консультації проводяться обов'язково [1, 10].

За характером обов'язковості рішень, які ухвалюються за результатами політичної активності громадян, що реалізуються за допомогою ІКТ: а) консультативні (електронний плебісцит, дослідження громадської думки); б) імперативні (електронні вибори, електронне голосування) [1].

Залежно від функції, яку виконує політична активність громадян, що реалізується за допомогою ІКТ, її можна поділити на: а) моніторингові форми; б) форми політичної участі громадян, які передбачають встановлення «порядку денного» з приводу певних питань; в) форми політичної участі громадян направлені на прийняття рішень [1].

Форми, пов'язані з функцією моніторингу, включають моніторинг та контроль політичних процесів, суб'єктів та рішень через доступ до відповідних цифрових технологій, інформації (електронної інформації), онлайн-обговорень [1].

Форми, які передбачають встановлення «порядку денного» з приводу певних питань, можуть реалізовуватися через інструменти ІКТ, які мають за мету отримання відповідної інформації та обговорення політичних питань, також поширюються на діяльність, наприклад, щодо підтримки проектів бюджету участі та подання офіційних запитів до державних установ (електронні петиції) [1].

Форми політичної участі громадян, спрямовані на прийняття рішень, забезпечують отримання інформації щодо політичного прийняття рішень (електронне консультування), визначення пріоритетів або визначення видатків бюджету (бюджетування за допомогою електронного участі) та

SEZIONE 22.

FILOSOFIA E SCIENZE POLITICHE

голосування за політичні альтернативи (електронне голосування) [1, 11].

Залежно від характеру та масштабу питання, яке передбачає залучення громадян через інструменти ІКТ для його вирішення: а) загальнодержавні; б) місцеві [1].

Загальнодержавні форми політичної активності визначають участь громадян, коли результат такої участі може мати вплив на питання загальнодержавного масштабу [1].

Критерій «місцеві питання» охоплює коло питань, які стають актуальними для вирішення і розвитку певної територіальної громади, а отримані результати від такої політичної активності можуть в подальшому використовуватися у вирішенні проблем локального характеру [1].

Залежно від суб'єкта звернення форми політичної активності, що реалізуються за допомогою ІКТ, можуть бути класифіковані як: а) індивідуальні; б) колективні. Індивідуальний суб'єкт звернення, зокрема фізична особа - громадянин може здійснювати свою політичну активність в рамках використання такого інструменту ІКТ як, наприклад, електронні петиції. Натомість колективним суб'єктом виступають такі суб'єкти громадянського суспільства, як громадські організації. Прикладом форм їх політичної участі виступають подання проектів щодо бюджету участі [1].

Залежно від функцій держави, до сприяння у вирішенні яких залучаються громадяни, конституційно-правові форми політичної активності громадян, що реалізуються за допомогою ІКТ, можуть бути класифіковані на: а) політичні; б) охорони прав і свобод людини і громадянина; в) економічні; г) соціальні; д) екологічні; е) охорони природи та раціонального використання природних ресурсів; є) розвитку культури, науки і освіти; ж) інформаційні тощо [1].

Одночасно із цим є коло питань, щодо яких думку громадян не можуть запитувати; у разі проведення референдумів, зокрема, це стосується питань з приводу податків, бюджету та амністії [1].

Конституційно-правові форми політичної активності громадян, що реалізуються за допомогою ІКТ, можуть бути класифіковані також за суб'єктами, уповноваженими ініціювати залучення громадян до вирішення певного питання. Такими суб'єктами можуть бути: а) органи державної влади; б) органи місцевого самоврядування; в) інституції громадянського суспільства; г) громадяни України [1].

Залежно від формату взаємодії інструменту ІКТ із громадянами, під час політичної активності громадян можна визначити: а) онлайн; б) змішаний, що включає можливість участі як в онлайн форматі, так і в офлайн форматі з огляду на специфіку такої взаємодії чи відсутність можливостей/бажань громадян повністю здійснювати свою участь через онлайн. Електронні петиції

передбачають формат саме електронного звернення до органів влади. Натомість референдум може мати місце як у форматі офлайну, так і в електронному форматі участі для громадян, що передбачає саме змішану форму [1].

Ініціативи у сфері електронної громадської участі мають можливість суттєво масштабувати участь мешканців у місцевому самоврядуванні. Таке підвищення інтересу громадян до електронної участі завдячує у тому числі впровадженню елементів гейміфікації на сайтах, створених органами влади. Цей підхід полягає в застосуванні елементів гейміфікації, таких як голосування, змагання, рейтингування, значки, статуси-рівні, нагороди тощо, для стимулювання бажаної поведінки та мотивації участі у процесах прийняття рішень [9].

Активна реакція громадян («зворотний зв'язок») важлива на всіх ресурсах, створених органами влади, особливо органів місцевого самоврядування: сайтах органів влади (інформаційного характеру), сайтах державних послуг, спеціалізованих платформах, які є майданчиком для громадськості з обговорення проблем, сторінках у соціальних мережах [9].

Платформи різних призначень стали новою формою діяльності інститутів публічної влади в сучасному світі. В останнє десятиліття у державне управління України активно впроваджуються електронні платформи громадської участі, зокрема з елементами гейміфікації. Найбільш яскраві приклади – ДІЯ, Єдина система електронних петицій та Громадський проєкт [9].

Залучення громадян є надзвичайно важливим елементом реалізації концепції «розумного міста» (smart city). Громадяни можуть бути не лише користувачами цифрових сервісів, але й активними учасниками процесу управління містом, співпраці та прийняття стратегічних рішень [9].

У контексті цифровізації та впровадження нових технологій громадяни можуть бути залучені до процесу збору та аналізу даних, висловлення власних пропозицій та ідей щодо покращення міського середовища, а також участі в рішеннях через цифрові платформи та додатки [9].

Управління «розумним містом» передбачає взаємодію між громадянами, владними структурами та технологічними рішеннями. Громадські обговорення, онлайн-опитування, зворотний зв'язок через мобільні додатки та соціальні мережі дозволяють мешканцям активно брати участь у формуванні стратегій розвитку міста та впровадженні конкретних проєктів [9].

Сучасні процеси управління характеризуються активним впровадженням нових технологій – штучного інтелекту, «Інтернету речей», блокчейну, технологій віртуальної та доповненої реальності – у моніторинг та оцінку ефективності різних систем. У межах цифровізації йдеться про створення гібридних систем підготовки та прийняття рішень, в яких цифрові технології, будучи базовою інфраструктурою систем управління, мають різне

SEZIONE 22.

FILOSOFIA E SCIENZE POLITICHE

призначення: 1) об'єкт управління та моніторингу; 2) обчислювальне середовище або середовище обміну інформацією між різними організаціями та агентами; 3) інструменти впливу на управлінську ситуацію; 4) агенти управлінських рішень на рівні з людиною [9].

Низка призначень створює новий підхід до прийняття рішень, який можна розглядати як дані (data), інформація (information), знання (knowledge). Цей підхід активно використовується в управлінні «розумними містами», в яких впровадження цифрових технологій створює нове міське середовище, спрямоване на автоматизацію та саморегуляцію основних підсистем управління, підтримання нових форматів взаємодії населення, міських служб та органів управління, аналіз широкого спектру міських процесів через нові методи збору, аналізу та візуалізації великих даних [9].

На сьогодні створюються «розумні міста» третього покоління, які характеризуються формуванням комплексної цифрової екосистеми, що охоплює у тому числі повсякденну активність міських жителів. Яскравими прикладами «розумних міст» третього покоління є Барселона та Амстердам, у яких мешканці мають доступ до різних онлайн-сервісів для звернення до громадських служб, а також взаємодії між собою [9].

Сучасні «розумні міста», орієнтовані як на технічну саморегуляцію, так і на залучення мешканців до міського планування, вимагають нових технологічних та організаційних рішень, що забезпечують транспарентність управління та громадську участь. Подібним рішенням є розвиток міста як масштабної платформи, що виступає посередником або середовищем для обміну інформацією та ресурсами, організації комунікації між мешканцями та органами влади, забезпечення доступу мешканців до суспільних благ та даних. При цьому траєкторія розвитку міських платформ характеризується переходом від платформ відкритих даних до платформ залучення громадян [9].

Важливою передумовою для розвитку платформ участі в містах України є створення профільного міністерства цифрової трансформації України та запуск порталу та додатка «Дія». Платформа «Дія» в Україні - це цифровий сервіс, який створений для надання громадянам зручного доступу до послуг державних органів та місцевого самоврядування онлайн. Платформа об'єднує більше 50 послуг, які можна отримати безпосередньо через мобільний додаток «Дія» або на спеціалізованому веб-порталі [9].

Аналізуючи опрацьовані нами джерела, можемо визначити як перспективи, так і загрози процесу діджиталізації політичної участі громадян, серед яких цифрова нерівність, пов'язана і з наявністю техніки та доступу до інтернету, і з компетентностями (щодо цифрової грамотності, фактчекінгу, вміння розпізнавати ботів тощо). Цифрові технології розширюють можливості доступу до інформації та вираження своєї політичної позиції, водночас

збільшується спектр маніпулятивних та негативних технологій, особливо у соціальних медіа, актуалізується питання кібербезпеки, що також повинно враховуватися для забезпечення інформаційної безпеки громадян, коректного та безпечного е-врядування, політичних комунікацій та участі соціальних акторів [7, 14]. Водночас, розмаїття конституційно-правових форм електронної політичної участі громадян надає змогу їх класифікації за багатьма критеріями, а також гарантує громадянам безпечні, але контрольовані форми політичної участі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- [1] Афоніна О. В. Класифікація конституційно-правових форм політичної активності громадян, що реалізуються за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету, Серія ПРАВО*. Випуск 72 (2022): Частина 1. С. 217-222.
- [2] Грицяк Н. В., Семенченко А. І., Жилияєв І. Б. Електронна демократія: основи та стратегії реалізації. Частина 3. Київ, 2017. 84 с.
- [3] Грицяк Н. В., Соловйов С. Г. Електронна демократія : навч. посіб. / за заг. ред. Н. В. Грицяк. Київ, НАДУ. 2015. 66 с.
- [4] Іщейкін К. Є. Політико-правові засади бюджету участі в системі демократичних практик: світовий досвід і Україна : монографія. Київ, Юридична думка. 2018. 404 с.
- [5] Карпенко О., Левченко О., Сакалош С. Партиципативні трансформації на місцевому рівні: електронна та цифрова демократія. *Актуальні проблеми державного управління, № 1*. Одеса, 2019. С. 111-115.
- [6] Крижанівська В. І. Абсентеїзм у цифрову епоху: онлайн- та офлайн-практики. *Матеріали XIII Міжнародної конференції студентів та молодих науковців «Соціологія та сучасні соціальні трансформації» (м. Київ, 19-20 лист. 2020 р.)*. Київ, 2021. С. 144-147.
- [7] Крижанівська В. І. Цифровізація політичної участі: загрози та перспективи. *ГРАНІ, Том 24, № 9*. 2021. С. 82-90.
- [8] Куфтирєв П. В. Роль та значення електронної демократії як елементу сучасних конституційно-правових механізмів правового регулювання. *Підприємство, господарство і право, № 5*. 2017. С. 147-150.
- [9] Лукашевський Ю.О. Розвиток інструментів участі громадян у місцевому самоврядуванні (на прикладі м. Львова). *Дис. д-ра філ. спец. 281 Публ. упр. та адміні. Нац. ун-т «Львівська політехніка»*. Львів, 2024. 214 с.
- [10] Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики. *Постанова Кабінету Міністрів України* від 03.11.2010 р. № 996.
- [11] Hennen L., Keulen I.v., Korthagen I., Aichholzer G., Lindner R., Nielsen R.Ø. *European E-Democracy in Practice*. Springer, 2020. P. 93-130.
- [12] Savolainen, Reijo. «Information Behavior and Information Practice: Reviewing the «Umbrella Concepts» of Information-Seeking Studies». *The Library Quarterly: Information, Community, Policy*, vol. 77, no. 2, Apr. 2007. P. 109-132.
- [13] Strömbäck, Jesper, et al. «The Mix of Media Use Matters: Investigating the Effects of Individual News Repertoires on Offline and Online Political Participation». *Political Communication*, Nov. 2017. P. 413-432.
- [14] Tiemann-Kollipost J. *Political Participation in the Digital Age*. Bielefeld, transcript Verlag, 2020. 224 p.

